

درس ۱۳ اقتصاد و معیشت

کشاورزی و دامداری

۱. بومیان ایران پیش از ورود آریایی ها، از جمله نخستین مردمانی بودند که از حدود ۱۰ هزار سال پیش شروع به کشاورزی و اهلی کردن حیوانات کردند.
۲. اقوام و طایفه های صحراگرد و دامدار آریایی هنگام ورود به ایران، اطلاع چندانی از روش ها و فنون کشاورزی و صنعت نداشتند.
۳. اقوام و طایفه های صحراگرد و دامدار آریایی در نتیجه تماس و همزیستی با بومیان ایران و همسایگان خود در بین النهرین، کم کم با شیوه زندگی روستایی و شهری آشنا شدند و به یک جانشینی و کشاورزی روی آوردند.
۴. آموزه های زرتشت با تشویق مردم به کشت و کار، تأثیر بسزایی بر انتقال تدریجی آریاییان از زندگی شبنانی به زندگی مبتنی بر کشاورزی داشت.
۵. در عصر باستان، کشاورزی اساس زندگی اقتصادی ایرانیان به شمار می رفت.
۶. مهم ترین محصولات کشاورزی عبارت بودند از جو، گندم، برنج، میوه و سبزی که به صورت دیم و آبی کشت می شدند.
۷. کشاورزان با استفاده از آب رودخانه ها، چشمه ها و قنات ها، زمین ها و باغ ها را آبیاری می کردند.
۸. روستاییان در کنار فعالیت های کشاورزی، معمولاً تعدادی دام، شامل گوسفند، بز، گاو، اسب و شتر پرورش می دادند. در سطحی وسیع تر کوچ نشینان به دامداری اشتغال داشتند.
۹. بیشتر زمین های کشاورزی و حتی گله های دام، متعلق به شاه، خاندان شاهی، مقام های حکومتی، اشراف، روحانیان بزرگ و متولیان معبدها و یا آتشکده ها بود.
۱۰. شاهان هخامنشی نسبت به امور کشاورزی توجه زیادی داشتند و به منظور پیشرفت و توسعه آن، اقدام های مفیدی انجام دادند.
۱۱. هخامنشیان به منظور تشویق کشاورزی، افرادی را که اقدام به آبادانی زمین های بایر می نمودند تا پنج نسل، از پرداخت مالیات معاف می کردند.
۱۲. از دیگر اقدام های مهم هخامنشیان برای توسعه کشاورزی، کندن قنات، احداث بند و سد بر روی رودها و حفر نهرهای انتقال آب در سرتاسر قلمرو خود بود.
۱۳. کندن قنات، از جمله ابتکارات برجسته ایرانیان باستان برای تأمین آب در نواحی خشک و کم باران بود.
۱۴. فنون کندن قنات از ایران به سایر نقاط و کشورهای جهان انتقال یافت.
۱۵. حکومت ساسانیان برای پیشرفت کشاورزی، کوشش زیادی کرد.
۱۶. یکی از مقام های عالی مرتبه دربار ساسانی که عنوان واستریوشان سالار داشت، رئیس روستاییان و کشاورزان به شمار می رفت.
۱۷. واستریوشان سالار مسئولیت گردآوری مالیات های بخش کشاورزی، برای توسعه و ترویج آبادانی و کشت و کار نیز کوشش می کرد.
۱۸. در دوره ساسانیان کشاورزی به خصوص در زمین های حاصلخیز بین النهرین (آسورستان / سواد)، خوزستان و سیستان توسعه زیادی پیدا کرد.
۱۹. طغیان رودخانه های دجله و فرات و خراب شدن آب بندها و سدها در اواخر دوره ساسانیان یکی از عوامل ضعف و انحطاط آنان شد و ضربه سنگینی بر اقتصاد آنان وارد آورد.
۲۰. در عصر باستان بر اثر گسترش راه ها و توسعه تجارت، کشت گونه های جدیدی از گیاهان و درختان در سرتاسر قلمرو پهناور سلسله های ایران، معمول گردید.

راه و حمل و نقل

۲۱. در دوره هخامنشیان شبکه وسیعی از جاده ها ساخته شد.

۲۲. مهم ترین آنها جاده شاهي بود که به فرمان داریوش بزرگ احداث گردید. این جاده به طول بیش از ۲۴۰۰ کیلومتر، شوش، یکی از پایتخت‌های هخامنشی را به شهر سارد در آسیای صغیر متصل می‌کرد.
۲۳. در طول جاده شاهي، به فاصله هر ۲۵ یا ۳۰ کیلومتر، ایستگاه‌هایی با امکانات فراوان برای مسافران و کاروان‌ها ایجاد شده بود.
۲۴. در دوره هخامنشی فنون و مهارت‌های جاده‌سازی پیشرفت کرد.
۲۵. ایرانیان باستان از ارابه و گاری‌های دو چرخ و چهار چرخ که توسط اسب کشیده می‌شدند، بهره فراوان می‌بردند.
۲۶. داریوش بزرگ، پادشاه هخامنشی در جریان لشکرکشی به هندوستان، وقتی که به رود سند رسید، یکی از اهالی آسیای صغیر به نام اسکیلایس را مأمور کشف مسیرهای آبی کرد.
۲۷. در دوره داریوش بزرگ در نتیجه سفر اسکیلایس، برای نخستین بار مسیر دریایی میان هند و مصر شناسایی شد.
۲۸. از اقدامات مهم و مدبرانه داریوش در زمینه توسعه راه‌های دریایی، اتصال دریای سرخ به رود نیل بود.
۲۹. در زمان هخامنشیان، کشتی‌هایی با ظرفیت حمل چند صد تن کالا، ساخته شد.
۳۰. در دوره ساسانیان سیراف از جمله بندرهای مهم خلیج فارس بود که به گفته مورخان، اهالی آنجا در دریانوردی و صیادی مهارت زیادی داشتند.
۳۱. راه‌ها در عصر باستان علاوه بر آنکه امکان جا به جایی کالاها و مسافران را فراهم می‌آوردند، در انتقال اندیشه‌ها و فرهنگ‌ها نیز نقش مهمی داشتند.

پول، اوزان و مقیاس‌ها

۳۲. تا زمان داریوش بزرگ، سکه‌های طلا و نقره بیشتر در مناطقی مثل بابل، لیدی و شهرهای فنیقی نشین سواحل شرقی دریای مدیترانه رایج بود.
۳۳. داریوش سکه‌هایی با وزن و عیار مشخص ضرب کرد که در سراسر قلمرو هخامنشیان و حتی فراتر از آن اعتبار داشت.
۳۴. سکه طلایی داریوش موسوم به دریک، شهرت فراوان داشت.
۳۵. ضرب سکه طلا در انحصار شاهان بود و شهری‌ها (ساتراپ‌ها) با اجازه پادشاه می‌توانستند سکه نقره ضرب کنند.
۳۶. نظام پولی که داریوش هخامنشی ایجاد کرد، معیاری برای ارزش‌گذاری کالاها و خدمات در نواحی مختلف پادشاهی هخامنشی شد و عامل مهمی در بسط و گسترش تجارت داخلی و خارجی بود.
۳۷. در دوران اشکانیان و به ویژه ساسانیان کاربرد پول به خصوص در شهرها گسترش یافت و سکه‌های نقره‌ای و مسی در مبادلات تجاری در منطقه وسیعی به جریان افتاد.
۳۸. هخامنشیان واحدهای وزن و اندازه‌گیری ایلامیان را حفظ کردند و واحدهای تازه‌ای به آن افزودند.
۳۹. پیمانه یا کیل در زندگی اقتصادی دوران هخامنشی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار بود، چون در آن روزگار میزان و مقدار مواد خوراکی را به جای وزن کردن، با پیمانه تعیین می‌کردند.

صنعت و تجارت

۴۰. حکومت هخامنشی با یکپارچه ساختن سرزمین‌های ثروتمند و متمدنی که مردمان آنها دارای تجربیات فراوانی در تولید کالاها مختلف بودند، کمک شایانی به رونق اقتصادی و توسعه صنعت کرد.
۴۱. در دوره ساسانیان صنعت بافندگی به خصوص بافت پارچه‌های ابریشمی ترقی شایانی کرد.
۴۲. حکومت ساسانی با در اختیار گرفتن واردات ابریشم خام از چین و کوچاندن بافندگان ماهر از قلمرو روم در شام (سوریه) به ایران، کارگاه‌های بافندگی متعددی را در شوش، جندی شاپور (گندی شاپور) و شوشتر ایجاد کرد.
۴۳. پیدا شدن سکه‌های هخامنشی و مصنوعات نواحی تابعه این سلسله در سواحل رودهای دانوب و رن در مرکز اروپا و سیلان در جنوب آسیا، نشان‌های از برقراری روابط بازرگانی با سرزمین‌های دور است.
۴۴. در زمان هخامنشیان شهر بابل در قلب پادشاهی هخامنشی، مرکز تجاری مهمی به شمار می‌رفت.
۴۵. در دوران حکومت سلوکیان، تجارت رونق گذشته را نداشت، از حجم مبادله کالاهای ارزان قیمت کاسته شد.

۴۶. یکی از عوامل مهم رونق تجارت در دوره اشکانیان، برقراری روابط سیاسی و تجاری میان ایران و چین، و در پی آن گشایش جاده معروف ابریشم بود.

۴۷. در زمان اشکانیان، ابریشم چین و ادویه هندوستان مشتریان زیادی در قلمرو روم داشت.

۴۸. در دوران فرمانروایی ساسانیان، تجارت در مسیرهای زمینی و دریایی گسترش چشمگیری پیدا کرد.

۴۹. سکه‌های نقره ساسانی در مناطق چین تا شرق آفریقا و مرکز اروپا، رایج و معتبر بود.

درآمدها و مخارج

۵۰. ساسانیان به طور کلی عمده ترین منابع درآمد حکومت در ایران باستان عبارت بود از: انواع مالیات‌ها، شامل مالیات کشاورزی

و دام، مالیات پیشه‌وران و مالیات سرانه؛ عوارض گمرکی، حمل و نقل و راهداری و حق بهره‌برداری از معادن و جنگل‌ها.

۵۱. وضعیت اقتصاد و معیشت ایران در دوران باستان همواره تحت تأثیر عوامل سیاسی، مدیریتی و اقلیمی قرار داشت.